

A VOLTAS COA LANZADA

Por: Avelino Ochoa

Un dos santuarios máis antigo e disputado de Galicia foi, é, o de santa María da Area da Lanzada onde hai que anotar a supervivencia actual de crenzas precristiáns relacionadas coa fertilidade: os rituais das nove ondas, o de varrer ó redor do altar clamando “-*Meigas fóra!*”, a Cama da Santa. Ademais a Virxe da Lanzada precedeu á Virxe do Carme como patroa dos mariñeiros ata o século XVII, e así nolo lembra aquela famosa copla: “*Indo polo mar abaixo/ o vento rachoume a vela./ Miña Virxe da Lanzada/ dáme pano para ela*”. Quizá esa advocación das xentes do mar propiciase a súa pertenza ao Grove e, curiosamente, a zona aínda segue adscrita á Confraría de San Martiño desa vila.

Polo descuberto nas escavacións da Lanzada acredítase ocupación humana con instalacións para tratamento de peixe, vivendas, necrópole ou edificios relixiosos, con achados numismáticos, de cerámica -procedente de diversos lugares, incluso África- que sitúan o conxunto entre os séculos VIII a. C. e o V d. C. Existen indicios de que este santuario cristianizou un centro relixioso pagán, posiblemente dedicado a unha deusa mariña da fecundidade, con rituais de fertilidade, que perduran. Falta por localizar o mosteiro, cenobio, de Santa María Lanceata, que ten que estar por alí. A fortaleza, da que só queda a torre, foi construída no século X como parte do sistema defensivo de Santiago, con San Sadurniño, Cálogo ou Torres do Oeste, cando aínda existía unha canle de navegación que cruzaba o actual istmo de O Vao.

Esta fortificación, asaltada polos árabes xunto coa de Ponte Sampaio, tiña unha muralla perimetral de pedra e argamasa, con torres nas catro esquinas que servían de almenaras, -con edificación interior cuberta, de dous ou tres pisos, sobre a que se podía camiñar- e quedaba unida a terra por ponte levadiza. No século XII, a raíña Urraca arrincoulla ao irmán do arcebispo Xelmírez, a quen pronto lla devolveu. No XIII, cando se construíu a actual ermida, foi nomeada nas guerras entre Sancho IV e Afonso X.

Constituíu un centro de poder ata a Gran Guerra Irmandiña entre 1467 e 1469. Os Irmandiños tomaron esta fortaleza e iniciaron o seu derrubamento, pero, derrotados polos nobres, os últimos trinta refuxiáronse nela no 1469, levantando unha estacada e un muro de rebos. Os soldados de Pedro Madruga acudiron a expulsalos pero foron rexeitados e perseguidos ata Cambados polos da Santa Irmandade, que capturaron a dous escudeiros e foron axustizalos a Pontevedra. Pedro Madruga non podía deixar pasar tal aldraxe e dirixiuse co seu exército á Lanzada, onde quedaron oito homes capitaneados por Juan García da Barca, que resistiron o ataque, ata que un deles os traizoou: Pedro Madruga aforcou a dous e alanceou aos demais alí mesmo. O arcebispo, para que a Lanzada non lle causase máis problemas, mandou derruír o que quedara en pé.

No século XVIII, o Padre Sarmiento soubo do descubrimento de sepulturas, estivo alí e deixou repetidamente escrito que eran vestixios da cidade asolagada de Lambriaca e que a torre arruinada era a dun faro fenicio.

Na documentación da Guerra Irmandiña consta que este illote da Lanzada pertencía ao Grove, onde seguiu ata o século XIX. Nos anos 40 do século XX, coa construción da estrada O Grove-Portonovo levantáronse sepulcros e ao erguer algunha das casas da beira da estrada, apareceron restos arqueolóxicos. Nas sucesivas campañas de escavación traballaron nomes tan ilustres como Filgueira Valverde, Sánchez Cantón, Blanco Freijeiro, García Alén ou Fariña Busto.

Unha antiga vista da ermida da Lanzada e a torre

Convén, antes, incidir esquematicamente na entidade física da Lanzada, que nin na fin do século XVII estaba configurada tal como a vemos hoxe, nin xeolóxica, nin histórica nin administrativamente. Entre o norte da Toxa e a praia de Foxos vai un areeiro que ben pode ser testemuño xeolóxico dun gran estuario que se foi colmatando, producindo un emprazamento propicio para as salinas, das que, despois de Roma, entre os primeiros titulares documentais por cesión real estaba o conde Pedro Theon, de Ardia, vencedor dos normandos en Valga. As transmisións persoais dese estuario poderían explicar que os seus illotes -Cabreira, Texas ou Louxo, Marma, Tourís e Lanzada, polos que houbo varias porfías- pertencesen á parroquia de San Martiño quizá non por adscrición territorial, senón por outorgamentos de reis e arcebispos que tamén eran donos das Illas de Sálvora, Ons e Cíes. O Grove foi, é, unha case illa. Ademais, polo menos desde a Alta Idade Media, a poboación de Noalla non habitaba esa costa e tiña dedicación agraria.

Primeiras escavacións na Lanzada a mediados dos anos 50 s.XX. Filgueira Valverde de pé á esquerda e onde parece que están Blanco Freijeiro e García Alén

Antes diso, o solar da ermida e o seu entorno, onde se atopan as actuais escavacións, integrábanse nunha cadea de castros costeiros: a atalaia da Siradella, Os Castríños, Cantodorxo, Xidoiros. Falta todo por investigar e, desde logo, non sei se terá algo de científica a consideración destes enclaves como conxunto complementario. Nas escavacións acháronse restos de ata o século VIII a.C. e testemuños de comercio marítimo. Non se toparon vestixios do porto que, se cadra, ben podería estar no extremo norte da praia da Lanzada, onde cos temporais fortes descóbrese unha estrutura de pedras aliñadas a modo de peirao, e parece o único sitio posible con algo de calado e medianamente seguro.

Os topónimos axudan a entender esa configuración: Madóns, relacionado con rego ou terreo inundado; Tombelo, referido a tómbolo; Vao, lugar de paso; Salinas... É claro que estradas, e construcións sobre as dunas desde os anos sesenta, axudaron á estabilización do sistema dunar. Así que no tempo do litixio de finais do XVII, que contaremos, hai que imaxinar o illote da Lanzada no extremo sur, mar aberto, dunha gran enseada. A importancia do enclave -controlaba as entradas cara ao Ulla, o Umia e Pontevedra- contribuíu, na Idade Media, a dar nome á xurisdición da Lanzada, que agrupaba 21 parroquias no que hoxe son Sanxenxo, Meaño e Meis. O Grove tiña réxime eclesiástico e era gobernado por un alcalde, un procurador xeral e dous rexedores, un pola terra e outro polo mar, designados pola Mitra compostelá.

O istmo da Lanzada é un dos espazos históricos máis sobranceiros de Galicia, especialmente se o complementamos coa Enseada de Adro Vello: salinas, sistema defensivo, poboamentos, comercio marítimo, centro de peregrinación e, actualmente, o difícil binomio de atractivo turístico e zona protexida medioambientalmente. Segue a ser un espazo en disputa, algo chusca, que convén aclarar. Ese terreo entre a estrada que vai a San Vicente do Grove e a desembocadura do Rego de Mouros é un areeiro formado por achegas de area mariña e as colmatacións do estuario do Umia e dos regatos que baixan de Noalla; figurou na cartografía ata o século XVII como mar e, actualmente, é unha gran duna, ponte natural para entrar ao Grove.

A división administrativa entre os municipios de Sanxenxo e do Grove aclarouse mediante sentenza do Tribunal Supremo de 17 de novembro de 1961, nunha liña desde un punto ao norte das salinas da Revolta ata o Con da Gaiyota, ao final Sur da praia da Lanzada, polo que toda esta está incluída no municipio grovense.

O Concello do Grove utilizou ese istmo permanentemente: alí pretendeu construír un aeródromo; levou a cabo diversas obras e existen pozos de extracción de auga que deron servizo a ese municipio antes da construción da rede de subministro do Umia; vendeu area para construción; aportou eses terreos ata o límite con Sanxenxo a unha sociedade de

capital privado formada coa Deputación de Pontevedra e inversores particulares, Grovelán S.A., coa pretensión de edificar alí unha especie de “*Marbella galega*”. Os veciños do Grove, non os de Noalla, subleváronse fronte a ese dislate urbanístico co recentemente falecido alcalde José Lores á cabeza. Unha xesta que nunca se lle agradecerá suficientemente.

O istmo foi declarado dominio público marítimo terrestre nos anos 1993 e 1994 e forma parte da parroquia de San Vicente. A Comunidade de Montes de Noalla, desde a súa mesma creación, mantivo unha activa litixiosidade ó redor del sen que fose capaz de que lle atendesen ningunha petición. Preiteou polo deslinde marítimo terrestre, pola adxudicación de quioscos de temporada, contra a actuación de Costas -que suprimiu unha estrada litoral, reordenou o istmo e colocou paseos e valados de protección medioambiental-, pedindo o vinte e cinco por cento dos bens e dereitos “*ocupados*” polo Estado e que se lle entregase o istmo en concesión. Os Tribunais aplicaron a Lei de Costas e rexeitaron ese tipo de propiedade privada sobre bens de dominio público, aínda que houbo un momento no que o Xurado Provincial de Montes de Pontevedra recoñecera todo o istmo como monte de man común; pero a oposición do Concello do Grove conseguiu que se declarase a nulidade de tal decisión absurda e, iniciado un novo expediente, o propio Xurado e os Tribunais rexeitaron que ese espazo, que inclúe a ermida da Lanzada, poida considerarse un monte noallés.

O litixio seguido durante o 2021 entre o Concello do Grove e a Comunidade de Montes de San Vicente, por unha banda, e a Comunidade de Montes de Noalla e o concello de Sanxenxo, por outra, foi a última porfía ó redor das extremas dos municipios do Grove e de Sanxenxo, establecidas mediante un deslinde de 1959 confirmado por sentenza do Tribunal Supremo de 17 de novembro de 1961, vixente agora mesmo, pero que non está claramente sinalizado. A decisión adoptada polo Tribunal Superior de Xustiza, volveu a poñer en vigor esa estrema. Despois de catrocentos anos de litixios o TSXG no 2021 reiterou que os illotes do santuario da Lanzada non son da Comunidade de Montes de Noalla. Non sei se non haberá que mover os marcos.

Estes conflitos por lindes entre Sanxenxo e O Grove veñen de vello. Un litixio de 1693, depositado no Arquivo do Reino de Galicia, trae moitas luces sobre a adscrición histórica da Lanzada ao actual municipio do Grove.

Este preito levouse sendo cura de San Vicente o coñecido Pedro Mareque, soterrado debaixo do altar maior de Adro Vello; de San Martiño do Grove, Pantaleón de Benavides e Soutomaior achegado á nobreza, e de San Estevo de Noalla, Juan Antonio Trelles. Este último pertencía a unha estirpe asturiana, residía na aldea de Mourelas e fundou o vínculo da Casa da Porta do Conde, nas Quintás. Era un tipo duro, irado e atrevido. En vida del o santuario da Area da Lanzada era economicamente moi produtivo pola devoción existente á súa Virxe pero o cura de Noalla enfrontábase a un grave problema: o illote e o santuario pertencían, eran posuídos e gobernados polo curato do Grove. Ao párroco de San Estevo levábo o demo non participar nas ganancias porque a fin de contas, para ir ao illote por terra había que tocar nas extremas da súa parroquia. E no mes de maio de 1692, plantouse, ben aparelado, diante do cruceiro que hai aínda hoxe polo Leste da ponte e non deixou pasar á procesión que saíra desde o santuario. O cura do Grove contouno así: “*por uno de los días de rogaciones del mes de mayo próximo pasado saliendo el retor del Grobe del Santuario con la ymagen de Nuestra Señora, Cruces e Insignias de su Parroquia y de la de Noalla y demás cercunvezinas y en compañía del querellado en procesión en la forma dicha y llegando al puente caminando para dicho crucero abisó Don Juan Antonio Trelles muy enfurecido y colérico crendo que no avía de pasar de dicho puente la procesión, llegar y dar vuelta a dicho crucero, con el pretesto de que estaba en los términos de su feligresía y efecto ynpidió que pasase obligando a que se bolviese con la procesión al Santuario causando en ello dicho querellado mucho escándalo y quitando y perturbando a mis partes en su derecho y posesión ynmemorial por fuerza*”.

O santuario da Virxe da Area da Lanzada tiña diversas advocacións: contra meigallos, socorro de mariñeiros ou protector da fecundidade, aparte de estar situado nun lugar feiticieiro. O párroco de San Vicente, Mareque, -un adiantado: foi o

Pepe Lores, no ano 2009, o alcalde que no seu día evitou o Grovelán

único clérigo do Salnés que posuía un manual técnico de agricultura- escribiría sobre a importancia económica da ermida da Lanzada sinalando que acudían a ela máis de cen mil almas, o que supoñía un cuantioso legado en esmolas que a facían envexable. O cura de Noalla disfrazou a súa cobiza cun prurito de honor, afirmando que os curas *“que han sido del Grobe jamás an entrado en la feligresía de mi parte con bestiduras sagradass pressidiendo con su cruz ni aser otro auto temporal ni espiritual asta el mayo del año pasado de nobenta y dos que debiendo contenerse con la procesión dentro de los limites de su feligresía que limita en el castillo y puente de piedra, no lo yço, antes pasó doce brazas adelante en la feligresía de mi parte con alba, estola y más bestiduras presidiendo con su cruz”*. Este foi o conflito: a procesión traspasara a ponte uns vinte metros porque o cura do Grove quería rodear o cruceiro do Leste, pero o de Noalla non deixou seguir e a comitiva recuou con estandar-tes, palios, roupaxes e solemnidades, para repre-garse no illote. A Xunta e Rexemento do Grove e o cura Pantaleón Benavides e Soutomaior, que compartían os ingresos do santuario, acudiron á Xustiza, pero non á da súa xurisdición natu-ral, a eclesiástica, senón a de El-Rei, xa que os querelantes, desconfiados das influencias do de Noalla, recusaron aos tribunais de *“Lançada, Villa Nueva de Aroza, Pontevedra, Portonobo, Cimes, Dorrón y Harmentera por ser casi todas de la dignidad arzobispal de Santiago y haber sido el dicho criado del muy reverendo padre arzobispo de dicha ciudad por cuyas cau-sas tiene mi parte por odiosos y sospechosos los jueces, alcaldes y scrivanos de número de dichas jurisdicciones”*. E, polo si ou polo non e polo que estivese por chegar, por ese percorrido de vinte metros tiraron para A Coruña.

A ponte que une o illote da Lanzada con Noalla foi construída polos do Grove

A querela contra o cura de Noalla foi presentada polo párroco grovense, Pantaleón Benavides e Soutomaior, -que trouxo para O Grove un irmán que dou a saga dos Benavides-, o alcalde Antonio de Sanromán, os rexedores Domingo de Cambados e Marcos Pérez e o procurador xeral Domingo Daguín. Como valedores figuraban apelidos aínda hoxe comúns no Grove, como Lamelas, García, Búa, Mascato da Ponte, Do Outeiro, Prol, Domínguez do Corgo, Prol de Peralto, Millán, Muñiz, Fontoira, García da Besada, ou Bea. A Real Audiencia de Galicia admitiu a querela e mandou recoller información, dando as ordes necesarias para que declarasen testemuñas na vila de Fefiñáns. O primeiro escrito que presentou o cura de Noalla para reafirmarse na súa postura foi moi claro: recoñecía e afirmaba que da ponte para dentro e todo o santuario, muros, castelo, albergues e ponte, pertencían a San Martiño do Grove, pero da ponte para terra era de San Estevo de Noalla e non autorizaba a outro cura a presidir nada alí. Os do Grove propuxeron dous grupos de testemuñas: artesáns de Santo Tomé do Mar e labradores da parroquia de San Vicente que acudiron solidarios cos veciños de San Martiño. E coincidiron en varios aspectos: Que no santuario había unhas chamadas *casas de comunidade* para albergar aos miles de romeiros, controladas por eremitas mandados polos do Grove; que cobraban foros, e rendían contas das esmolas dos peregrinos ao cura de san Martiño e á Xunta e Rexedores do Grove, que eran os que asumían as obras necesarias na ermida e nos albergues; que Parroquia, Xunta e Rexemento fornecían de cálices, ornatos, misais e campás; que mantiñan amurallado o recinto e dispoñían das chaves; construíran a ponte *“de sillería ancha que ycieron y fabricaron los ascendientes porque la mar pasava de una a otra parte”*, así como o muro exterior, *“por estar en una punta de mar alta, áspera y causar mucha deboción, mucha birtud y rrecogemento”*. E que en todos os actos solemnes presidía o párroco de San Martiño e ocupaban os lugares preferentes as autoridades do Grove *“tienen el mejor y más preminente lugar, asiento y lado en la capilla mayor de dicha hermita y el mejor y más supremo lugar, asiento y lado en la procesión”*.

Os romeiros que ían á Lanzada eran miles e contaron as testemuñas que *“un hermitaño de dicho santuario abia ydo a Roma y ganado en dos ocasiones dos Bulas de Su Santidad concediendo Santo Jubileo y otras gracias e yndulgencias para dicho Santuario y sus devotos y que en ellas estaba nominado su sitio por propio del veneficio de San Martín del Grove”*. Era, pois, un centro de peregrinos importante, ata con xubileu, que non é calquera cousa.

Este insólito preito das procesións rematou no abril de 1693, cando a Real Audiencia ditou un Auto declarando que no *“Santuario de Nuestra Señora de la Lançada incluío en los términos de San Martín del Grove está probada la posición de que en las procesiones de rrogatibas se pase el puente con la santa ymagen y se lleguen a un crucero que está delante del 15 braças y dando la buelta al derredor del”* permitindo ás autoridades grovenses invadir Noalla quince braças fóra da ponte. Pero Juan Antonio Trelles Villaamil, cabezudo, non se dou por vencido e persistiu no obxectivo final de anexionar o santuario. Cultivaba extraordinarias relacións *“capellán y comensal de casa de dicho arçobispo”* e *“capellán y criado”* - co prelado Antonio de Monroy, a quen, a mediados de 1693, foille choromicar que a freguesía de San Estevo era unha miseria por culpa da ermida da Virxe da Area, porque ata os fregueses de Noalla ían alí á misa, deixando nela todas as esmolos e provocando que quedase *“defraudado de sus emolumentos”*. A curia arcebispal, sabedora de que o santuario da Virxe da Area pertencía daquela a San Martiño, e por moito que o cura do Grove achegou resolucións da Real Audiencia, deu un mandato sibilino que pareceu terrible aos grovenses: Na Lanzada, nos festivos, non se podería dicir misa antes de que se celebrase na parroquial de Santo Estevo de Noalla: unha coitelada para prexudicar aos do Grove, pero cura e rexedores grovenses, espelidos, presentaron recurso contra esa trapallada de Santiago, denunciando que *“el dicho Don Juan Antonio de Trelles ganó sin conocimiento de causa auto del Reberendo en Cristo Padre arçobispo de Santiago para que no sse dijese missa los días festivos en dicha ermida antes que se diga la conventual en la felegresía de Noalla”*. E fóronse para A Coruña, a seguir en loita diante da xurisdición del El-Rei contra calquera inxerencia no *“grande y celebrado santuario de Nuestra Señora de La Lanzada donde muchos romeros naturales, extranxeros y deboctos acuden vessitando su ssantuario a pedir a Dios por medio de Santísima Madre alivio en sus necesidades”*.

Por oposición do cura de Noalla só se autorizaron as procesións ata dar a volta ao cruceiro
Foto: Joaquín Barreiro/ aeroREC Imágenes Aéreas.

Pantaleón Benavides defendeu o santuario do asedio dos noalleses e foi capaz de mantelo dentro da súa freguesía. J. Caamaño Bournacell en *“El Grove, su historia”*, editada polo Concello do Grove en 1969, recolleu unha composición de 106 versos con pouca poesía, escrita por este crego no Libro de Fábrica da ermida mentres se tramitaban estes preitos, cunha octava real que di así: *“Con tal Perla habéis enriquecido/ al Grobe; y como para su defensa/ tomasteis del un estrecho sitio,/ la último de su circunferencia./ Junto a una torre que el César previno/ para memoria de tan alta Reina,/ que despide de sí hermosos rayos,/ con que hace Abriles y produce Mayos”*. A xustiza de El-Rei admitiu a defensa e ordenou á xustiza eclesiástica absterse de calquera prohibición no Santuario da Lanzada. Intentaron notificarlle a decisión tres veces ao cura de Noalla: o catorce, quince e dezaseis de xuño de 1694. Mandáronlle un notario que se achegou á Casa da Porta do Conde, nas Quintáns, e deixou a seguinte constancia: *“para hacer saber la real provisión al licenciado Don Juan Antonio Trelles, cura y retor propio desta dicha felegresía y habiendo hecho preguntta por él a la puertta de ssu cassa a un moço que dijo ser su criado y no quisso decir su nonbre, dijo que dicho su amo se allaba dormiendo y que no daba entrada a nayde, al qual le ssignifiqué el efecto de dicha Real Provisión y para que buscaba a dicho Don Juan Antonio para que se lo dijese”*. Como debía estar canso de tanto misar, o Notario respectoulle o sono e volveu ao día seguinte: *“fuy a la puerta de su cassa y abiendo hecho preguntta por él a una muger que dijo ser su criada y llamarse María Radio, dijo que hera ydo fuera de*

cassa a ber al cura de Bueu y que no sabía quando bendría". Insistiu unha terceira xornada: *"fuy a la puerta de la cassa en que vive Don Juan Antonio Trelles y abiendo echo por él preguntta a unas mugeres que estaban espabilando un poco de lino que no sé sus nombres ni ellas lo an dicho, Dijeron que dicho Don Juan Antonio era ydo a ber el cura do Bueu"*. Non houbo maneira; pero, polo de agora, o santuario seguía no Grove.

Esa situación seguiu inamovida ata principios do século XIX. Nesas datas, Agustín Rial, capelán da ermida nomeado polo Grove, seguía presentando contas puntualmente ao cura Francisco Varela Carvajo e ao Rexemento do Grove. Os balances eran detallados con descrición de ingresos e gastos e, de tempo en tempo, cun inventario: cálices, relicarios, un rosario, unha coroa, campaiñas e arañas -todo en prata-, copóns, vestiario sacro, tapices, cortinas de seda; chama a atención que só existisen tres bancos e sen embargo houbo oito confesionarios, quizá pola afluencia de romeiros. Pódense cotexar nos Libros de Contas do Santuario da Lanzada, no Arquivo Diocesano. Agustín Rial faleceu no 1806 e, vacante a capelanía, o cura do Grove ofreceulla a un presbítero local, de familia podente con casa no Corgo: Jacobo Francisco Aguiño Prol. Este resistíase a aceptala dicindo que *"distaba desta villa más de una legua"*; pero o párroco reiterou a petición e conseguiu que aceptase coa condición de exercer de xeito interino e para *"evitar desde ahora el que no se inutilicen y deterioren los edificios de la Virgen con lo más perteneciente a ella y que la deboción de los fieles igualmente no baya en decadencia"*. Eran tempos convulsos. Perdíase Ultramar, Guerra da Independencia e Fernando VII derogaba a Constitución de 1812 para impoñer un réxime anacrónico. Entre tanto, no 1801 chegara como arcebispo a Santiago o navarro Rafael de Múzquiz e Aldunate (1714-1821), o último señor de Santiago, que encabezou unha Xunta para rebelarse contra os franceses en 1808 e actuou permanentemente a favor do absolutismo. Nas contas anuais da Lanzada que presentaba o presbítero entre 1807 e 1817, vese que ían diminuíndo os ingresos.

Nesa situación, o Alcalde e Rexemento do Grove en 1818 acordaron ceder o santuario da Virxe da Area da Lanzada ao Conde de Torremúzquiz -irmán do arcebispo, cun fillo casado en Betanzos coa señora de Bentraces e foreiro na zona-. Na escritura de cesión de 4 de febreiro de 1818¹, nárranse infinitas casualidades e, por iso, as causas reais desa estraña transmisión continuarán a ser un misterio, non lonxe do exercicio do poder.

Os feitos descritos nese documento notarial son os seguintes: en xaneiro de 1818 en Madrid, o conde Luis Antonio de Múzquiz e Aldunate nomeou apoderado -disque pola confianza que lle tiña- a un persoeiro central nesta historia, José Benito Gayoso, abade de San Martín de Salcedo, quen pronto formaría parte da curia arcebispal, pero que, casualidade, antes fora cura de Noalla. Neses momentos Jacobo Francisco Aguiño Prol, capelán da ermida, continuaba sendo reticente a exercer tal prebenda dicindo que lle quedaba lonxe da súa casa do Corgo e non cumpría decotío os deberes que lle correspondían. Ese abandono provocou que aparecese un *okupa*, ao que había que botar fóra porque non o nomearan nin o goberno nin o cura do Grove.

Nesa situación, o 3 de febreiro de 1818 as campás do Grove tocaron a rebato para convocar á veciñanza a unha xunta. A proposta dos Rexedores aos considerados veciños foi que tiñan que elixir entre poñer cartos para litigar contra o *okupa*, que non existía maneira de botalo polas boas, ou ceder o santuario e tódolos seus dereitos e pertenzas aos Rexedores para que eles atopasen quen garantise a tranquilidade no lugar; porque, ademais, o Alcalde queixábase de que nas romarías producíanse altercados e resultáballe difícil manter orde e administrar xustiza. Un dos veciños, Juan Manuel Otero, ofreceuse a asumir os custes do preito contra o *"capellán intruso que se apoderara de territorios e propiedades"*, pero, casualmente, antes de que rematase a asemblea, retirou a proposta; así que a decisión foi cederen todos os dereitos e o exercicio xurisdiccional no santuario ao Rexemento formado por Manuel de Castro, alcalde e Xustiza Maior, Juan Fernández, rexedor primeiro, Manuel Iglesias, rexedor segundo e Antonio Vidal, Procurador Síndico Xeral. E, casualidade das casualidades, estes homes dixerón que non se lle ocorría mellor idea que pedirlle consello ao citado José Benito Gayoso, *"como persona muy recomendable por su probidad y conocimientos"*. E, claro, este abade, que andaba por alí por casualidade, *"correspondiendo a la confianza que merece a los señores otorgantes y conformándose con sus deseos les propuso por tal patrono"*.

O escudo que figura no retablo da Lanzada pode ser o blasón dos Torremúzquiz

¹ Aunios (As. Cultural Pineiróns) dispón dunha copia dixital desta escritura notarial para quen queira estudala.

al ilustrísimo señor don Luis de Múzquiz y Aldunate conde de Torremúzquiz”, de quen, casualidade, era apoderado. Xa ao día seguinte, 4 de febreiro de 1818, firmaron ante notario a escritura de cesión na que o compromiso máis sobranceiro do abade foi que ratificaría o debido agradecemento ao señor Conde, coa seguridade de que el disporía o máis axeitado para o ben espiritual e temporal do santuario. Neste documento tamén compareceu o vello párroco de san Martín do Grove, como persoa “*literata e celosa*” quen, casualmente, aproveitou para renunciar por escrito a calquera dereito. Remata este contrato, casualmente, co xuramento dos outorgantes de que “*no ha intervenido limosna ni otro pacto ilícito y reprobado por derecho ni otro género de violencia material ni formal y sí la han hecho de su libre y espontanea voluntad por los motivos dichos*”.

O 2 de marzo de 1818 o párroco do Grove e o capelán interino danse por sabedores de tal mercé ao conde de Torremúzquiz e, ademais, de que o arcebispo encargaba do culto ao cura de Noalla. Fixeron constar a súa protesta por tal regalo servil e decidiron entregar as alfaias e demais bens rendendo contas por derradeira vez. E na parroquia de San Estevo, o 6 de abril de 1818 entregaron as chaves “*por cesión hecha por el Ayuntamiento de la villa del Grove a quien correspondía anteriormente la provistación de capellán, a favor del Excmo e Ilmo. Sr. Conde de Torre Múzquiz.*” Dous anos máis tarde o conde entregará as xoias recibidas ao cura de Noalla. E así foi a ata agora oculta felonía da perda do santuario da Virxe da Area. Por certo, non consta que ningún conde de Torremúzquiz, devolvese aínda o illote.

O raro retablo deste santuario, restaurado no ano 2020, polas características da súa feitura é barroco, aínda que non hai certeza de cando foi tallado. Iván Rega Castro, profesor universitario, unha autoridade en retablistica, indica na súa tese doutoral, con dúbidas, que podería ser de despois de 1715. Neste retablo, policromado, inseriuse en ambos extremos superiores un mesmo escudo, acuartelado, e no que aparecen sobre un rechamante azul, -azur- dous lobos catro veces. Noutras dúas cuartelas, distínguense unha torre cun león rampante e nas que faltan parece unha banda de cabaleiro rodeada dunha cadea. Os campos en azul con dous lobos sobrepostos, poderían ser do brasón de Luis Antonio Múzquiz e Aldunate que, foi a quen o Rexemento do Grove lle cedeu graciosamente, pode que por imposición, en 1818 o santuario da Lanzada e todas as facultades das que eran titulares, incluso propiedade e xurisdición, pretendendo o remate de continuos preitos desde facía séculos. Sen embargo, se a datación que suxire, sen precisión, o profesor Rega Castro para despois de 1715 se refire á totalidade do retablo, non parece que eses lobos sobre azul, nin as outras armas, se debesen atribuír ao conde de Torremúzquiz, que apareceu por Galicia da man de seu irmán o arcebispo Rafael Múzquiz sobre un século despois e recibiu a ermida en 1818. Pero se nos fixamos ben onde están os escudos, vemos que son dúas pezas de madeira separadas do conxunto, así que, perfectamente, puideron ser mandadas colocar polo propio conde sobre o retablo preexistente -ou este é tardío ou trasladado- cando o Rexemento do Grove lle cedeu a ermida.

A verdade: bótase de menos un estudo artístico sobre o retablo para a súa datación exacta e un ditame heráldico sobre o escudo de armas, para saber de cando e de quen son. Pero do que non hai dúbida é do significado da figura ecuestre que aparece enriba da casa da santa: é san Martiño de Tours, espada en alto, partindo a súa capa para compartila cun mendigo. E por que está aí esa imaxe?. Simplemente porque é o patrón do Grove, a onde pertenceu o santuario da Lanzada ata o século XIX. E por iso aí segue San Martiño, testemuño de tódolos cambios, nunha montura branca mirando e cabalgando en dirección á súa vella parroquia.

No retablo, a figura de San Martiño, patrón do Grove, permanece na Lanzada